

The Gleaner

Vol 4 (1966)

Δ. Φιλιππίδης: Αλληλογραφία 1794-1819

Αικατερίνη Κουμαριανού

doi: [10.12681/er.10524](https://doi.org/10.12681/er.10524)

Copyright © 2016, Αικατερίνη Κουμαριανού

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κουμαριανού Α. (2016). Δ. Φιλιππίδης: Αλληλογραφία 1794-1819. *The Gleaner*, 4, 230–232.
<https://doi.org/10.12681/er.10524>

Τ Α Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

Α. ΦΙΛΙΠΠΙΑΔΗΣ : ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ 1794-1819

Ἄφοῦ τείνει πιά νά επικρατήσῃ ὡς κανόνας οἱ συνεργάτες τοῦ ΟΜΕΔ νά παρουσιάζουν οἱ ἴδιοι τὰ δημοσιεύματά τους, δὲν μπορῶ παρὰ νά τὸν δεχθῶ καὶ νά μιλήσω γιὰ τὴν πρόσφατη ἔκδοσιν τὴν ὁποία ἐπιμελήθηκα στὴ σειρὰ Νέα Ἑλληνικά Κείμενα τοῦ ΟΜΕΔ : γιὰ τὴν Ἑλληλογραφία Δανιὴλ Φιλίππιδου-Barbié du Bocage-Ἄνθιμον Γαζῆ. Στὴν καθιέρωσιν αὐτῆς τῆς συνήθειας συνετέλεσαν διάφοροι λόγοι, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι ὅτι ἕως τώρα τουλάχιστον τὰ διάφορα δημοσιεύματα παρουσιάζονται σὶν «Ἐραριστῆ» χωρὶς νά κρίνονται ἢ παρεμβολὴ τοῦ τρίτου δίνει τὴν χροιά βιβλιοκρισίας ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἢ θέλησιν νά ἀποφεύγεται ὁ σχολιασμός. Ἀντισταθμίζεται ὅμως ἡ ἀπουσία κρίσεων, πὸν ἐνδεχόμενα θὰ συντελοῦσαν σὲ προαγωγὴ τῶν θεμάτων, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἐκδότης, παρουσιάζοντας ὁ ἴδιος τὴν ἐργασία του, ἔχει τὴν δυνατὸτητα νά μιλήσῃ διεξοδικὰ γιὰ τὴν μέθοδόν του, γιὰ τὶς δυσκολίες ὅσες ἀντιμετώπισε στὴ διάρκειά τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὄλικου του, γιὰ τὸν τρόπο ἢ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους τὶς ξεπέρασε κ.ο.κ.

Στὸ Προλογικὸ Σημείωμα τῆς Ἑλληλογραφίας ἀναφέρωμαι στὰ προβλήματα πὸν προέκυψαν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν χειρογράφων καὶ στὶς λύσεις τὶς ὁποῖες ἐθεώρησα πιδὸ πρόσφορες γιὰ τὴν παρουσίασιν τοῦ ὄλικου, ὥστε δὲν χρειάζεται νά ἐπανέλθω. Θὰ ἤθελα μόνον νά προσθέσω ὅτι ὠδηγήθηκα στὴν δημοσίευσιν ὀλόκληρον τοῦ κώδικα, πὸν περιλαμβάνει τὴν Ἑλληλογραφίαν τοῦ Δανιὴλ Φιλίππιδου μὲ τὸν Barbié du Bocage, ἓναν ἀριθμὸν ἐπιστολῶν Ἄνθιμον Γαζῆ-Barbié du Bocage καὶ μερικὰς ἐπιστολὰς ἀκόμη, γιὰ τὴν ἐθεώρησα ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τυπικοὺς φιλολογικοὺς κανόνες πὸν ἐπιβάλλουν τὴν ὅσον γίνεται πληρέστερη δημοσίευσιν τῶν κειμένων ἰδίως ὅταν τὸ περιεχόμενό τους ἀπὸ τὴν φύσιν του δὲν πρέπει νά ἀπομονώνεται καὶ νά διασπᾶται, καὶ ἄλλοι ἐξίσου βάσιμοι λόγοι συνηγοροῦσαν γιὰ νά δημοσιευθοῦν ὅλες οἱ ἐπιστολὰς τοῦ κώδικα : γιὰ τὴν καθὼς διευρύνεται ὁ κύκλος τῶν ἀνθρώπων πὸν Ἑλληλογραφοῦν καὶ διευρύνεται ἀντίστοιχα ὁ κύκλος τῶν ἀνθρώπων πὸν ἀναφέρονται μέσα στὴν Ἑλληλογραφίαν, καθὼς μεγαλώνει καὶ πλουτίζεται ὁ κύκλος τῶν θεμάτων πὸν τίγονται σ' αὐτὴν, αὐξάνονται καὶ σταθεροποιοῦνται οἱ γνώσεις μας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἐποχὴν καὶ μάλιστα μέσα ἀπὸ κείμενα στὰ ὁποῖα

κυριαρχεί τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο. Τὸν ἴδιο σκοπὸ ἐξυπηρέτησε καὶ ἡ παρουσίαση μιᾶς σειρᾶς ἀπὸ δημοσιεύματα τοῦ γαλλικοῦ περιοδικοῦ τύπου, σύγχρονα τῆς ἀλληλογραφίας, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα στὰ πρόσωπα τῆς ἀλληλογραφίας καὶ σὲ θέματα τῆς νεοελληνικῆς παιδείας : τὸ φαινόμενο τῶν πνευματικῶν ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες λογίους καὶ στοὺς ξένους συναδέλφους τους φωτίζεται καλὰ μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ κείμενα.

Στὴν παρουσίαση τῶν ἐπιστολικῶν κειμένων ἀκολούθησα τὴ χρονολογικὴ τάξη. Ξαναέφερα λοιπὸν σὲ ἐνιαία χρονολογικὴ σειρὰ τὶς ἐπιστολὲς τὶς ὁποῖες ὁ *Emile Legrand*, κάτοχος τοῦ κώδικα, τὶς εἶχε κατατάξει καὶ συσταχώσει σὲ δύο χωριστὲς ἐνότητες σύμφωνα μὲ τοὺς ἀλληλογράφους : ἐπιστολὲς *Δανιὴλ Φιλιππίδη - Barbié du Bocage* καὶ ἐπιστολὲς *Ἀνθιμον Γαζῆ - Barbié du Bocage*. Οἱ ἴδιοι λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους προκρίθηκε ἡ χρονολογικὴ παρουσίαση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ *Κοραῆ* ἴσχυσαν καὶ γιὰ τὴν νέα ἔκδοσι (βλ. «*Ὁ Ἐθραιστής*», 1964, τχ. 12, σ. 285). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παρακολουθοῦμε καλύτερα τὰ παράλληλα φαινόμενα καὶ γεγονότα· οἱ διασταυρώσεις, τόσο ἀπαραίτητες στὴν ἐργασία μας γίνονται σχεδὸν αὐτόματα καὶ ἀξιοποιοῦνται σωστὰ τὰ στοιχεῖα πού σὲ μιὰν ἄλλη κατάταξη θὰ κινδύνευαν νὰ περῶσιν ἀπαρατήρητα καὶ νὰ μείνουν ἀχρησιμοποίητα.

Ὅρισμένες σύντομες ἐπιστολές, μικρὰ σημειώματα κλπ., γραμμένα κάποτε καὶ ἀπὸ τρίτους στὰ πανωγράμματα τῶν ἐπιστολῶν, ἐπῆραν τὴ θέση τους ἀνάλογα μὲ τοὺς ἀποστολεῖς-ἀποδέκτες ἢ τὸ περιεχόμενό τους μέσα στὸ σῶμα τῆς ἀλληλογραφίας, συχνὰ καὶ μὲ χωριστὴ ἀρίθμηση.

Σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὑπῆρξαν ἴσα ἐπιστολῶν· ἐδημοσιεύθηκαν αὐτούσια ἐφόσον παρουσίαζαν διαφορὲς ἔστω καὶ ἀσήμαντες.

Οἱ ἐπιστολὲς προέρχονται ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ *Barbié du Bocage*, τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς *Bibliothèque Nationale*. Συνεπῶς τὰ γράμματα τῶν Ἑλλήνων ἀλληλογράφων εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια ὅσα ἔστειλαν σιὸν *Barbié*, ἐνῶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ τελευταίου ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ σχέδια τὰ ὁποῖα μεθοδικὰ κρατοῦσε γιὰ τὸ ἀρχεῖο του ἕως τὸν Μάρτιο τοῦ 1808 : ὅσο γιὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια, γνωρίζουμε τὴν συμμετοχὴ τοῦ *Barbié* στὴν ἀλληλογραφία ἀπὸ τὶς ἰδιόχειρες σημειώσεις του ἐπάνω στὰ ἐπιστολικά κείμενα τῶν Ἑλλήνων φίλων του, σὶς ὁποῖες κατέγραφε τὶς ἡμερομηνίες λήψεων καὶ ἀπαντήσεων τῶν ἐπιστολῶν.

Θυμίζω, πρὶν νὰ κλείσω τὸ σημείωμα τοῦτο, τὶς ἐκδόσεις τὶς ὁποῖες ἐπραγματοποίησε ἕως σήμερα κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸ τίτλο «*Νέα Ἑλληνικά Κείμενα*», ὁ Ὅμιλος Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ : *Παναγιώτης Κωδικᾶς, Ἐφημερίδες 1787-1797 (1963)*· Ἄδα-

μάντιος Κοραΐς, Ἐλληλογραφία, τ. Α' 1774-1798 (1964), τ. 1809 (1966)· Δανιὴλ Φιλιππίδης - *Barbié du Bocage* - Ἐλληλογραφία 1794-1819 (1966), καθὼς καὶ τὶς ἐπισημασμέναις πού βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς προπαρασκευῆς: ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δύο καὶ ἐνδεχομένως τρεῖς ἀκόμη τόμους μὲ τοὺς ὁποίους ἐλπίζεται νὰ συμπληρωθεῖ ἡ δημοσίευση τῆς κοραϊκῆς ἠλληλογραφίας στὰ προσεχῆ ἔτη, κυκλοφοροῦν προσεχῶς, γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιασμένα καὶ συγκεντρωμένα, τὰ Εὐρισκόμενα τοῦ Δημητράκη Καταρτζῆ, τῆς τρίτης σημαντικῆς προσωπικότητος τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν τίτλων αὐτῶν γίνεται φανερὸ ὅτι ὁ ΟΜΕΔ δὲν ἔχει συμπεριλάβει στὰ δημοσιεύματα του κείμενα λογοτεχνικά: ἠλληλογραφίες, ἡμερολόγια, δοκίμια ἀποτελέσανε τὸν ἄξονα τῆς ἐκδοτικῆς μέριμνας τῶν συνεργατῶν του. Καὶ τοῦτο γιὰτί ὁ ΟΜΕΔ εἶναι ἡ προσκόμιση τῆς ἀνθρώπινης μαρτυρίας πολύτιμη ὅσο καὶ ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη γνώση τῆς Μέσα ἀπὸ τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰ ἐπιστολικά κείμενα, χάρις στὸ τῶν πληροφοριῶν τὶς ὁποῖες παρέχουν γιὰ τὴν καθημεριναὶ καὶ τὶς ἀσχολίες τῶν ἀτόμων, γιὰ τὶς πνευματικὲς ζητήσεις καὶ τὰ πνευματικὰ ρεύματα, ἔχουμε τὴν δυνατότητα, ἀπαλλαγμένοι μάλιστα ἀπὸ τὴ θάμβη τοῦ «ἰδανισμοῦ καὶ τοῦ ὄνειρου», νὰ προσεγγίσουμε ὁλοένα καὶ μὲ πῦρ ἀυξημένη βεβαιότητα τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων πού συνθέτουν τὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς.

Αἰκατερίνη Κουμαριανῶ

Σ Χ Ο Λ Ι Α

ΒΕΚΚΑΡΙΑ: ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ

Τὸ κλασικὸ κείμενο τοῦ Βεκκαρία «*Dei Delitti e delle Pene*» ἔχει ἀποτελέσει, μέσα στὰ διακόσια χρόνια πού μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴν πρώτη, ἀνώνυμη δημοσίευσή του (Λιβόρνο 1764), ἀντικείμενο ἐπανεπιλημμένων ἐκδόσεων, μελέτης, σχολιασμοῦ καὶ μεταφράσεων. Τώρα ξαναέρχεται στὴν ἐπιφάνεια χάρις στὴν πρόσφατη σχολιασμένη γαλλικὴ μετάφραση τοῦ καθηγητῆ Franco Venturi, *Beccaria des Delitti et des Peines. Introduction par... Genève, Droz, 1965*.

Ὁ σημερινὸς ἐκδότης μιλεῖ στὴν εἰσαγωγή του γιὰ τὴ σημασία πού εἶχε τὸ κείμενο τοῦ Βεκκαρία, γιὰ τὴν προσφορά του στὴν δυτικὴ σκέψη καὶ στὸν διαφωτισμό, τὴν ἀπήχησή του στὶς διάφορες

εὐρωπαϊκὲς περιοχὲς καὶ γιὰ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογὲς τῶν ὁποίων ὑπῆρξε κίνητρο, ὅπως π.χ. στὴν Γαλλία τὸν 18ο αἰώνα, ὅπου πολλὲς ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις στὸν ποινικὸ κώδικα ὀφείλονται στὴν ἀκτινοβολία καὶ στὴν ἐπίδραση τοῦ ἔργου τοῦ Ἰταλοῦ λογίου.

Στὴν ἑλληνικὴ γραμματεία τὸ κείμενο τοῦ Βεκκαρία ἔγινε γνωστὸ ἀπὸ τὶς δύο ἐκδόσεις—1802 καὶ 1823—τῆς μετάφρασης τοῦ Κοραῆ. Πολὺ ἔνωρις ὁ Κοραῆς εἶχε ἐπισημάνει τὴν ἀξία καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου. Περιττὸ ὅτι ὅσο νὰ σημειωθεῖ ὅτι, στὴν ἀφθονή βιβλιογραφία τὴν ὁποία παραθέτει ὁ κ. F. Venturi, ἡ σχετικὴ ἑλληνικὴ λή δὲν μνημονεύεται: ἄλλῃ μὲν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη ἐξαπαράμεινε στὴν περιφέρεια

A. K.

Τὸ τεῦχος αὐτὸ ἐπιμελήθηκε ὁ ἐταῖρος τοῦ Ὁμίλου Ἐμμ. Ν. Φραγκίσκος